

ƏMÜASİR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

MİR MEHDI
SEYİDZADƏ

SEÇİLMİŞ
ƏSƏRLƏRİ

MİR MEHDİ SEYİDZADƏ

SEÇİLMİŞ
ƏSƏRLƏRİ

Mir Mehdi Seyidzadə üçün
Azərbaycan Milli
Kutubxanası

“AVRASIYA PRESS”

BAKI-2006

ŞAIRİN GƏNCLİYİ

İŞTİRAK EDƏNLƏR:

Füzuli – Azərbaycanın məşhur şairi
Əsmər – Füzulinin sevgilisi, azərbaycanlı gözəl
Həbib – Əsmərin atası
Zivər | – Əsmərin yoldaşları
Gövhər |
İbrahim – Həbibinin bağbanı, ərəb
Şahi – Saray şairi
Pənahi – Şahinin müridlərindən, yalançı şair
Vali – Bağdad valisi
Əmir – Saray əyanlarından
Əjdər – Zivərin qardaşı, Bağdad ordusu sərkərdələrindən
Xalid – Ordu sərkərdələrindən
Əbunəvvəs – Xalq içindən çıxmış filosof, ərəb
Nuru baba – Qoca kəndli, azərbaycanlı
Şeyx Əfəndi – Bağdad ruhanilərindən
Qoca aşığı
Cavan aşığı
Saray əyanları, valinin nökörləri əsgərlər, saray
qızları, kəndlilər, kəndli qadınlar, uşaqlar və başqaları.

BİRİNCİ ŞƏKİL

Bağdadda gözəl bir yaz səhəri: Həbibinin bağında qızılgülər, çiçəklər
açılmış, suyu zümrüd kimi bir bulaq axır. Yaşıl xurma ağacları göyə baş qal-
dırıb. Əsmər çiçəkləri sulayır. Eyni zamanda zümrümə ilə şikəstə oxuyur.

Mən aşıqəm lalələr,
Şeh dolu piyalələr.
Bağda gül gözəl olur,
Dağ döşündə lalələr.

Qızılgülüm incədir,
Açılmayıb qönçədir.
Dəli könlüm həsrətdən
İnləyən kəməncədir.

Mən aşiqəm gülümə,
Gülümə, bülbülümə,
Vətəndən ayrı düşdüm,
Həsərət qaldım elimə.

Qızılgüllər açanda,
Xoş ətrini saçanda.
Könlüm uçur vətənə,
Bağda bülbül uçanda.

Əsmər şikəstənin birinci bəndini oxuyanda orta boylu, vüqarlı, lakin dodaqlarında kədər duyulan Füzuli yol paltarında təmkinli addımlarla gəlir, hasarın yanında dayanıb vürğun bir halda Əsmərin oxuduğu şikəstəni dinləyir. Bir-iki adım qabağa yeriyir, yenə ayaq saxlayıb mahnıya qulaq asır.

Füzuli

Nə gözəl şikəstə, nə qəlb açan səs...
Oyadır könlüdə eşqə min həvəs.
Bu, rüyamı, yoxsa xəyaldır, nədir?
Bizim doğma eldən uçan nəğmədir.

Əsmər çiçəklər arasından çıxır. Füzulini görünəcə utanır,
çəkilib getmək istəyir.

Füzuli

Gözəl qız, bir içim mənə sərin su.

Əsmər su qabını bulaqdan doldurub hasara yaxınlaşır,
Füzuliyə təqdim edir.

Əsmər

Al iç!

Füzuli suyu içib, qabı qaytarır

Füzuli

Sağ ol, söndü könül yangısı.

Əsmər

Yolçu, uzaqdanmı səfərin?

Füzuli

Bəli,
Gəzdim çox obanı, gəzdim çox eli,
Tikanlı çöllərdə fəryada gəldim,
Yoruldu axırda Bağdada gəldim.

Əsmər

Nədir bu səfərdən məqsədin, anlat!

Füzuli

Çəkir hər tərəfə insanı həyat.
Məni bu qürbətə salan dövrəndir,
Könül mülkü dərdədən, qəmdən virəndir.
Gördüm həmdənim yox, məni sıxır qəm,
Düşündüm ki, burda taparam həmdəm.
Deyirlər, şairlər yurdudur Bağdad,
Bəlkə burda oldu mənə bir imdad.

Əsmər

Dərin baxışından, söz-söhbətindən,
Şairlərə olan məhəbbətindən
Görünür ki, sən də bir sənətkarsan,
Əgər elə isə, nə bəxtiyarsan!

Füzuli

Hər şair dünyada bəxtiyar olmur,
Yazmağa əlində ixtiyar olmur.
Yazmaq istəyəndə könül deyəni
Meydanda dilindən asırlar səni.
Qəsidə yazmasan şaha, sultana,
Ömürlük salırlar səni zindana.
Böyük şairimiz məğrur Xaqani
Oldu qürurunun bir gün qurbanı.

Əsmər Füzulinin azərbaycanlı olduğunu bilincə sevinir.

Əsmər

Ey vətəndən gələn el aşınası,
Söylə bizim yurdun zövqü, səfası,
Yenə köülləri salırmı bəndə?
Yenə də səhralar bağda, çəməndə
Çiçəklər bəzmində ötürmə quşlar?
Yenə də axşamlar, yalçın yoxuşlar,
Söyüdlü dərələr cilvələnmirmi?
Yenə qayalardan qartal süzürmə?
Xəzərdə yelkənli qayıq üzürmə?
At belində çıxıb igidlər düzə,
Qılnc oynadırmı yenə üz-üzə?
Gəlirmi aşığın sazının səsi,
Qəlbə fərəh verən şirin nəğməsi?

Füzuli

Gəzirəm vətəndən mən də xəbərsiz,
Odur ki, bir anım keçmir kədərsiz.
Ey odlar yurdunun göyərçini, sən
Söylə, bu yerlərə neçin gəlmisən?

Əsmər

Şirvan elindəndir bizim əslimiz,
Vardı çox qüdlətli, ulu nəslimiz.

Atam gəldi bilik almağa burda,
Köç saldıq, dönmədik biz ana yurda.
Atamın olsa da böyük hörməti,
Biliyi, sərvəti, uca şöhrəti,
Lakin mən Bağdadda qərrib bir quşam,
Sanki daş qəfəsdə əsir olmuşam.

Füzuli

Gözəl qız, dərd çəkmə gənclik çağında,
Sən də bir çiçəksən bu gül bağında.
Parlayır güneştək camalın sənin,
Sözündən duyulur kamalın sənin.

Əsmər

İnan ki, sözlərim gəlir ürəkdən,
Burda gül olmaqdan, arzum budur mən
Muğanın düzündə tikan olaydım,
Kəpəzin başında duman olaydım!
Bağdadda güneştək parlamaqdansa,
İldırımlar kimi gurlamaqdansa,
Şirvanda həzin bir axşam olaydım!
Məclislərdə yanan bir şam olaydım!

Füzuli

(Kənarə)

Ah, bu qız nə qədər şairanədir,
Hər sözü qəlb açan bir tərənədir!

Ərəb qiyafəsində sadə geyimli, sıx qara saqqalı bağban İbrahim
uzaqdan Füzulini görüb uca səslə deyir:

İbrahim

Ey hey, kimdir bağda gəzən
Çiçək dərən, reyhan üzən?
Bir düşərgə deyil bu bağ,
Olsun gəlib-gedən qonaq.

Bağbanın bu sözləri Füzuliyə toxunur. Qəlbi, tutulur,
getmək istəyərkən deyir:

Bu dünya özü də bir düşərgədir,
Hər gələn üç-dörd gün ömr edib gedir.
Gəlib getməyindən kimsə olmur şad.

İbrahim Füzuliyə yaxınlaşır. Əsmər İbrahimə müraciətlə:

Əsmər

Bizim eloğludur bu nəcib insan,
Gül dərmir, lakin sən könül qırırısan.

İbrahim

Dolanıram bütün bağı,
Gözüm seçmir çox uzağı.

Bəzən də yanlış görürəm,
Mən baharı qış görürəm.

Füzuli

Mən səndə bir qüsür görmürəm, ata,
Bəzən yanılmaqdan doğur bir xəta.

İbrahim

İnsan dedikləri xətasız olmaz,
Buyurun, əyləşin, dincəlin bir az.

Füzuli xurma ağacının kölgəsində əyləşir. İbrahim əsmərə müraciətlə:

İbrahim

Sən də yorulmusan, ay qızım Əsmər,
Mənə çox köməyin dəyib bu səhər,
Get evdə rahatlan.

Əsmər

Ay baba, inan
Böyük zövq alıram bağçabanlıqdan.
Yaxşı, siz əyləşin, mən gedim evə.
Sizə hazırlayım dadlı bir qəhvə.

Füzuli

Var ol!

Əsmər

(gedərkən)

Qonağımız şairdir, baba,
Şair söhbət elə, darıxmasın ha!

İbrahim

Şairdir? Ləqəbi nədir?

Füzuli

Füzuli!
Adımsa Məhəmməd Süleyman oğlu.

Əsmər Füzuli adını eşidib maraqlanır. Ayaq saxlayıb sevinclə deyir:

Əsmər

Füzuli!
Nə qədər bəxtiyaram mən,
Bir qəzəl oxudu müğənni dünən
Coşdu dilə gəldi qəlbimin sazı,
Sanki təzələndi ömrümün yazı.
Onu sən yazmısan, ey böyük ustad?

Füzuli

Ustadmı?
Heç mənə yaraşmır bu ad.
Uca dağ kimidir şerin zirvəsi;
Hər kiçik şairin sözü, nəğməsi
Yüksək fəzaları aşa bilərmı?
Çaylar dərya kimi daşa bilərmı?
Üzgüçü çıxarır dürrü zahirə,
Qartal qanadları gərək şairə.
Mənimsə qanadım hələ incədir,
Təbim açılmamış zərif qönçədir.

İbrahim

Saçdın sözlərlə dəyərli gövhər.
Sən də böyük şair deyilsən əgər,
Bilmirəm bəs şair kimə deyərlər.

(Əsmərə müraciətlə)

Bu hədsiz təvazö deyilmı, Əsmər?

Əsmər

Təvazö insanın yaraşığıdır,
Atam söz vurğunu, şer aşiqidir.
Burdakı söhbəti eşidib bilsə,
Uçardı bir anda bizim məclisə.
Gedim qoy onu da çağırım gəlsin,
Çatsın arzusuna, kefi kökəlsin.

Əsmər gedir. İbrahim Füzuliyə təqdim etmək üçün bir dəstə gül-
çiçək dərir. Füzuli isə yasəmən budağını əliylə iyləyir. İbrahim
Füzuliyə yaxınlaşıb gülləri təqdim edərək:

İbrahim

Bağbanda nə olar çiçəkdən qeyri?
Alın, təbiətin bu gözəl şeri
Bir ərmağan olsun, şairim, sizə.

128

Füzuli

Təşəkkür edirəm hörmətinizə.
Bütün yer üzünün sərvətlərindən,
Dəyərli sanıram bu gülləri mən.

Əsmərin atası Həbibisi Əsmərlə bərabər gəlir, güllər üzlə
Füzuli ilə əl tutub görüşür.

Həbibisi

Nə xoş bir təsadüf, nə bəxtiyar gün,
Şair, soltanısan könül mülkünün,
Bizim bağımıza gətirdin səfa.

Füzuli

Var ol, qədrin artsın dünya durduqca.

Əsmər qəhvə töküüb hamıya müraciət edir:

Əsmər

Buyurun, meyl edin.

Füzuli

(kənara)

Nədir bu halım?
Bir sevincmi, yoxsa artıq məlalım?

Həbibisi Füzulini dalğın görünəcə:

Həbibisi

Şair nə düşünür?

129

Füzuli

Bərkə düşüncə,
İnsanın əlindən tutur düşüncə.

Həbib

Heç fikir eləmə ki, qürbətdəsən,
Mənim bu bağırda sən cənnətdəsən.
Göz baxdıqca güldür, rəngbərəng çiçək...
Zövq al hər çiçəkdən, xoş bir ətir çək.
İlhamın qaynasın saf bulaq kimi,
Durmuşam arxanda uca dağ kimi.

Füzuli

Anadan doğuldum mən Kərbəladada,
Uşaqılıqdan oldum qəmdə, bəladada.
Düşündükcə yurdum Azərbaycanı,
Dəmbədəm könlümün artır həycanı.
Atam gəncliyində qürbətə düşdü,
Nə qədər əzaba, zillətə düşdü.
Vətən dərdilə də getdi dünyadan.

İbrahim

İnsanın taleyi budur binadan,
Hər bir qüssəyə olur mübtəla.

Həbib

Oğlum, kədərlənmə, düşünmə əsla.
Mən səni özümə sanıram övlad,
Bir elin oğluyuq, deyilik biz yad.

Füzuli

Sənə minnətdaram.

Əsmər

(sevinclə kənara)

Tale bəlkə də,
Bizi birləşdirdi bu yad ölkədə.

Həbib

Arabir şairlər yığılır bizdə,
Sən də gəl şer oxu məclisimizdə.
Dostlarımla səni eyləyim tanış,
Vaxtını xoş keçir, əylən, gül, danış.
Olmasa şairin qəlbi nəşəli
Yanıb işıqlanmaz şeir məşəli!

Əsmər

Atamın var zəngin kitabxanası,
Bizim bu şairlər aşyanəsi
Səni darıxdırmaz, Füzuli!

Füzuli

Məncə,
Oxumaq ən gözəl, ən xoş əyləncə.
Hər kəsin bir kitab olsa həmdəmi
İnan ki, mənalı keçər hər dəmi.

(Füzuli getməyə hazırlaşır)

Var olun, mən sizdən gördüm çox hörmət.

Həbib

Dayan, tələsmə!

Əsmər

(ətrafa)

Əsib külək kimi səbrimi kəsmə.

Füzuli

Evə çatmalıyam, gün qızır artıq.

Əsmər

Çətindir dostlarla olan ayrılıq.

Həbib

Sabah yığışacaq şairlər bizə.
Əgər sən də gəlsən məclisimizə,
Dostların içində ucalar başım.

Füzuli

Burda kimsəsizəm, yoxdur sirdaşım...
Sizinlə görüşə gələrəm sabah.

Əsmər

(ətrafa)

Hər sözü qəlbimi cəzb eləyir, ah!..

Füzuli

Hələlik, sağ olun!

Əsmər

Bizi unutma,
Atama verdiyin sözü unutma!

Pərdə

132

İKİNCİ ŞƏKİL

Həbibinin evi. Səliqə ilə bəzənmiş böyük bir otaq. Rəfdə qalın cildli kitablar, yerdə kürsülər qoyulmuş, zərli döşəklər alınmışdır. Otağın rəngarəng şüşəli pəncərələri bağçaya açılır. Əsmər pəncərə qarşısında əlində qalın bir kitab mütaliədən ayrılıb dalğın və düşüncəli bir halda deyir:

Oxudum ərəbcə, farsca çox qəzəl,
Hamı bir-birindən mənəli, gözəl,
Əfsuslar olsun ki, öz dilimdə mən
Bir əsər tapmadım heç bir şairdən.
Odlar yurdu, məgər şairin azmı?
Ya zərif ləhcəndə şeir olmazmı?
Mən ki, öz dilimdə körpə yaşımda
Laylay dinləmişəm beşik başında.

Zivərlə Gövhər daxil olurlar. Əsmər sevinclə yoldaşlarını qarşılayır.

Gövhər

Gözün aydın olsun, Əsmər!
Gətirmişəm şad bir xəbər.

Əsmər

Gövhər, nədir səni edən sevincək?
Açıb yanağında sanki gül-çiçək.

Gövhər

Sığışmıram göyə-yerə,
Atam verir məni ərə.
Bir kişidir qədri ali,
Adlı-sanlı, özü vali.

133

Var min kisə qızıl pulu,
Min kənizi, üç min qulu.
Bir igiddir aslan kimi,
Baxışı var tərən kimi.

Əsmər

Yazıq, satılırsan sən də saraya,
Bil ki, ucalsa da şöhrətin aya
Sarayda tufanlı keçər həyatın,
Qırıqlar bir gündə qolun, qanadın.

Gövhər

Gözəlliyim, camalım var,
Dərin ağılım, kamalım var.
Vali özü olub aşıq,
Həyat yolum olar işiq.
Sənin fikrin nədir, Zivər,
Taparammı mən belə ər?

Zivər

Əgər tale etsə bəxtiyar səni,
Gül kimi qoxlayıb atmaz yer səni.

Əsmər

Kor baxta, taleyə inanan bir qız
Həyatda özünü aldadır yalnız.
Məncə bir gülər üz, bir açıq ürək,
Halal zəhmətinlə yediyin çörək,
Bir də saf məhəbbət dəyər dünyaya,
Qəlbimi satmaram heç bir saraya.

Zivər

Gövhəri fikrindən döndərmək olmaz,
Burax bu sözləri, ud çalım, bir az –
Əylənək.

Gövhər

Əylənək, dünyada, məncə,
Hər qəlbi ovudur nəşə, əyləncə.

Zivər divardan asılmış udu alıb çalır. Əsmərlə Gövhər
nəğmə oxuyurlar.

Həyat yalnız beş gün olur,
Bizə qalan xoş gün olur;
Dərdə, qəmə həmdəm olan
Ömür boyu düşgün olur.

Köhlənini çapır zaman,
İnsan köçür karvan-karvan.
Gül bədənli cananları
Torpaq edir qoca dövran.

Bu uğursuz zalım fələk,
Soldurmuşdur çox gül-çiçək.
Dönməz geri axan sular,
Uçan bulud, əsən külək!

İbrahim gəlib Əsmərə deyir:

İbrahim

Sevimli qızım Əsmər!
Atan göndərib xəbər –
Saray şairi Şahi,
Bir də dostu Pənahi
Bu saat bizə gəlir.

Əsmər

Demək, məclis düzəlir,
Füzuli harda qaldı?
Bəlkə də darda qaldı
O qərib şairimiz,
Müztərib şairimiz.

Gövhər

Sənət zirvəsinə Şahi hakimdir.
Onun məclisində Füzuli kimdir,
Böyük bir ustadla üz-üzə gəlsin.
Nə gərək aslanla diz-dizə gəlsin.

Əsmər

Səni hissiyatın aldadır, Gövhər,
Qəsidə yazmağı sanma bir hünər.
Füzulidir incə qəzəl şairi,
Əfsus, görməmişən gözəl şairi.
Gözündən oxunur onun məhəbbət,
Hər sözündə vardır başqa bir hikmət.

Zivər

Şair məhəbbətçin yaramıb, düzü!
Ürəkdən gəlməsə şairin sözü
İnsanın ruhunu oxşaya bilməz,
Könüllərdə qalıb yaşaya bilməz!

Gövhər

Qəsidə yazmaq da deyil çox asan,
Nə qədər cürətli, qüdrətli olsan, –
Sultanın, valinin hüsurunda sən
Bir kəlmə danışdı dinə bilməzsən.
Qəsidə şairi yazır mədhiyyə,
Oxuyur sarayda, alır hədiyyə.

Şahi, Pənahi və Həbibini içəri girirlər.

Şahi

Şahlara layıqdır bu saray, bu bağ,
Durna gözü kimi süzülən bulaq.
Həbibini, var sənin başqa cəlalın,
Qarundan artıqdır dövlətin, malın.

Həbibini

Bu bağ öz bağındır, ev öz evindir,
Tez-tez gəlişinlə məni sevindir.

Pənahi

Deyildir qüdrətdə, qüvvətdə hünər,
Dəyər bir igidə min qonaqpərvər.
Hər dəfə evinə qonaq gələndə
Hatəm səxavəti görürəm səndə.

Həbibini

Mən layiq deyiləm bu təriflərə.

Əsmər

(Zivərin qulağına pıçıldayır)

Bir yaxşı fikir ver bu həriflərə,
Gör nə riyakardır bu iki yaltaq.
Mədhiyyə yazanlar belə olur, bax!
Şairlər kürsü çəkib əyləşdilər. Füzuli gəlir,
qızlara nəzakətlə baş əyir. Əsməri dərin və
mənalı baxışlarla süzür.
Məclisdəkilərlə görüşür.

Ş a h i

(ətrafa)

Bu hərif bir əngəl olmasın bizə,
Hardan gəlib çıxdı məclisimizə.

H ə b i b i

Şairlər bir yerə yığışan zaman
Hərə söhbət açar öz yazdığından.
Danışın, məclisə saçılısın inci,
Artsın qəlbimizin zövqü, sevinci.

P ə n a h i

Bu məclisdə əksik quldur Pənahi,
Şairlər sultanı mürşüdüm Şahi
Oxusun yazdığı qəsidəsindən;
Könül vəcdə gəlsin coşqun səsinə.

Ş a h i

Əfsus yazdığımı bilmirəm əzbər,
Ancaq göstərmişəm elə bir hünər
Firdovsi dirilib qalxsa qəbirdən,
Deyər ki, sən məndən böyük şairsən.

F ü z u l i

Nə çıxar qəsidə yazıb gəzməkdən,
Sənətin yolunu azıb gəzməkdən?
Şair könullərdən verməsə xəbər,
Sözləri dillərdə olarmı əzbər?!

Ş a h i

Sənin dediyində yoxdur həqiqət,
Saraylar bəzəyi olmalı sənət.
Tacları tərənnüm etməsə şerin,
Şahların yanında olarmı yerin?

F ü z u l i

Şair elin dili, xalqın gözüdür,
Şairin dediyi vicdan sözüdür.
Tərənnüm eyləsə altun tacları,
Bilməz eldə olan ehtiyacları.

Ş a h i

Kor olar dərd çəkib, elçin ağlayan,
El qulu tikandır, təbim çağlayan.
Uca dağ başından yüksəlir səsim,
Eldən danışmağa yoxdur həvəsim.

F ü z u l i

Sən kiçik damlasan, el geniş ümman,
Tökülür dəryaya yüz min çağlayan.
Əgər daş deyilsə sinəndə ürək,
Qəlbin el qəlbiylə döyünsün gərək.

Ş a h i

Təbimin səməndi gəlsə cövlana,
Sənət meydanında dönər tər lana.
Açıqdır üzümə bütün qəslər,
Əlimlə açılır düyünlü sirlər.

F ü z u l i

İgidlər meydanda at sürən zaman,
Uşaq da zövq alar ağac atından.
Ellərə göz yumub saraya baxsan,
Sən tər lan deyilsən, kor yapalaqsan.

Ş a h i

Söz gərək keçməsin öz sərhəddini,
Saraya xor baxıb, aşma həddini.

Füzuli

Saraylar ki, uca kaşanələrdir –
Bayquşlar yuvası viranələrdir.

Pənahi

Böyük hökmdara nifrət var səndə,
Dayanmaz o məğrur başın bədəndə.

Gövhər

Neçin ölümünə fərman yazırsan?
Özünə bir dərin məzar qazırsan?

Şahi və Pənahi ayağa qalxıb evi tərk edirlər. Gövhər də onları izləyir.

Zivər

Olmasa dünyada əgər fitnəkar,
İnsanlar yaşayar dərdsiz, bəxtiyar.

Həbib

Eşitsə bu sözü qudurğan vali,
Sel kimi bulanar, dəyişər halı.

Füzuli

Namərdin önündə mərdlər öyilməz,
Korlar da günəşə göz yuma bilməz.

Həbib

Sözündə haqlısan, kim həqiqəti
Açmasa duyulmaz səmimiyyəti,
Lakin ehtiyatlı olmalı insan...

140

(Zivərə)

Gəl, gedib qaytaraq Şahini yoldan.

Həbib Şahini, Pənahini, Zivər isə Gövhəri
qaytarmaq üçün çıxırlar.

Əsmər

Səni məhv eləyər qanlı hökmran.

Füzuli

Olsa min hökmüdar əgər düşmənim,
Qorxmaram, təkcə sən dostum ol mənim!
İlk gündən olmuşam hüsnünə aşiq,
Könlüm pərvanədir, camalın işiq,
Həsretdən yanırım, ey gözəl pəri!

Əsmər

Şairin qəlbini göstərər şəri.
Həqiqi aşiqə sübut gərəkdir.

Füzuli

Sübut parça-parça olan ürekdir.
Deşib kirpiyinin oxu qəlbimi,
Al bu sözlərimdən oxu qəlbimi.

(Yazdığı şeri Əsmərə verir)

Əsmər

Sənin saf eşqinə inanıram mən,
Tanrıyla əhdim var, lakin özəldən:
Şərə rəvac verim ana dilimdə.

141

İndi ki, şairdir öz sevgilim də
Yetişsin tezliklə başa diləyim,
Toxunub dəyməsin daşa diləyim.

Füzuli

Nə qədər olsa da bu arzun çətin,
Mənə ilham verir nəcib niyyətin.
Könlüm bahar kimi olur sevincək,
Yazda tikanlar da açır gül-çiçək.
Hünərlə bu işi edərəm asan.
Hünərlə dağları qaldırır insan.

Pərdə

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Bağdad valisinin sarayı şahlara məxsus təntənə ilə bəzənmişdir. Vali taxt üstündə əyləşib, sağ tərəfində Əmir oturmuş, sol tərəfində isə Əbunəvvas. Vali xidmətçiyə müraciətlə:

Vali

Gəlsin hüzuruma dilbər gözəllər,
Bəzəsin məclisi sevimli Gövhər.

Xidmətçi çıxır.

Əmir

Bir yeni məhəbbət, bir sevdamı var?
Səni Məcnun edən bir Leylamı var?

Vali

Məhəbbət dediyin boş əfsanədir,
Sevgi ehtirasçın bir bəhanədir.

142

Əbunəvvas

Nə sevgi bil, nə sevda,
Nə dostluq, nə də vəfa –
Qəlbini əyləndirsin
Hər gün yeni macərə.
Bir gün al – sabah boşa.
Hər qızla üç gün yaşa.
Bu könül həmdəmiylə
Vurma ömrünü başa.

Almazlar içində parlayan Gövhər saray gözəlləri il daxil olur. Baş əyir.

Vali

Gəl, ey gözəllərin dilbər gözəli,
Nəğməsi qəlb açan, sözü məzəli.
Oxu, dinlədikcə gözəl nəğməni,
Aparsın göylərə xəyalım məni.
Yay öz camalınla məclisimə nur.

Gövhər

Bütün aləm olsa eşqimdən əsir,
İnan ki, qəlbimə əyləməz təsir.
Dəli könlüm yalnız sənə vurgundur.

Əbunəvvas

Açılmamış çiçəksən,
Ulduzlardan göyçəksən.
Bir gecə işıq saçıb,
Parlayıb sönəcəksən.
Əsərsən bir meh kimi,
Quruyarsan şəh kimi,
Qəlbini dollar, boşalar
Bir büllur qədəh kimi.

143

Gövhər

Bu bir filsofmu, yoxsa dəlidir?
Sözləri həm acı, həm gülməlidir.

Vali

Onun sözlərinin mənası yoxdur,
Nəğməsiz bir ömrün səfası yoxdur.
Oxu, qanadlansın könlüm səşindən,
Ruhum vəcdə gəlsin xoş nəfəsindən.

Musiqi ilə həmahəng olaraq Gövhər aşağıdakı nəğməni oxuyur.

Dəyişir, min rəngə girir bu aləm,
Fələk hər insanla olmayır həmdəm.
Bir evdə toy-düyün, şənlik görürsən,
Bir evdə iztirab, göz yaş, matəm!
Qurur öz əliylə zavalı insan
Şahlara kaşanə, özünə zindan.
Ariflər can verir xərəbələrdə,
Bəzəkli sarayda yaşayır nadan.

Mahnı bitir. Qızlar rəqs edirlər. Bir-iki dəqiqə rəqs davam etdikdən sonra qasid içəri girir. Vali əli ilə rəqsin kəsilməsinə işarə edir: qızlar səhnədən çıxır. Qasid baş əyir, məktubu Valiyə verib geri çəkilir. Vali məktubu oxuyub, əyanlara müraciətlə:

Vali

Soltan həzrətləri vermişdir fərman,
Tapın Füzulini, gətirin bu an.

Əyanlardan iki-üç nəfəri Füzulini axtarmağa gedir.

Əmir

Şair hökmüddardan görəcək əta,
Yoxsa, üz verəcək ona bir xəta?

144

Vali

Fərman yazılıbdır barətə dair,
Təqaüd almalı övqafdan şair.

Əmir

Mən qibtə edirəm bu səadətə,
Şair heç layiqmi belə hörmətə?

Şahi ilə Pənahi daxil olur. Əmirin son sözlərini eşidir. Şahi bu sözlərin ona aid olduğunu zənn edib kefi pozulur.

Valiyə baş əyərək:

Şahi

Vali həzrətləri, ey qibləgahım!
Mən bir əskik qulam, nədir günahım?
Sizdən bir mərhəmət gördüyüm zaman,
Əmir alovlanır paxıllığından.

Əmir

Şahi, saraydasan, validən utan,
Atma nahaq yerə üstümə böhtan.

Şahi

Sən indi demirdin belə səadət
Heç layiqmi olsun şairə qismət?

Vali

Şair Füzulidən gedirdi söhbət.

145

Şahi

(yaltaqlanaraq)

Bilirəm Əmirdə var çox səadət,
O yaxşı tanıyır dostu, düşməni.
Tikanlı sözlərlə incitməz məni.
Yolsuz Füzuliylə qoymaz yanaşı,
Çünki yaxşı seçir gövhərdən daşı.

Əbunəvvas

Füzuli bir gövhərdir.
Fikri aydın səhərdir.
Əgər düzünü bilsən
Sən kəsək də deyilsən.

Əmir

Əlbəttə, Şahi, sən başqa aləmsən,
Sarayda valiyyə, mənə həmdəmsən.

Əbunəvvas

Rast gəlsən bir yaltağa
Qaldırar səni dağa.
Dağdan yerə gələndə,
Sağ yer qalmaz kəlləndə.

Vali

Bu gün çox danışdın, sus, Əbunəvvas!
Sənin yüyənini boş tutmaq olmaz.

Əbunəvvas

Afərin, yüz afərin,
Vali düşünür dərin.
Sözüm deyil tikansız,

Burda qalsam yüyənsiz
Yaman şillaq ataram.
Qırıb sizi çataram.

(Gedir)

Vali

Bir qorxunc bələdir o səmum kimi,
Acı gülüşləri bir zəqqum kimi
Qəlbi parçalayır.

Şahi

Uymayın ona!
Hər sözündə vardır başqa bir mənə,
Gülüşü zəhərdir, sözü ağırdır,
O da Füzulitək sizə yağdır.

Vali

Necə, Füzulimi olub düşmənim?
Ona yamanlığım keçməyib mənim.

Şahi

Əgər sözlərimdə varsa bir yalan
Çalsın boğazımdan əfi bir ilan.
Füzuli saraya bəsləyir nifrət,
Hökmüdə belə yağdırır lənət.
Pənahi sözümü təsdiq eyləyər,
Hər nə eşidibsə bir-bir söyləyər.

Pənahi

(Valinin hüsurunda baş əyir)

Qulunuz and içir böyük Tanrıya,
Şahinin sözündə yox əsla riyə.

Ş a h i

Mən sizə yazdığım bir qəsidəni
Oxudum, az qaldı o didsin məni.

Vali

Yaxşı, qüvvətimi görər, indi sən,
Oxu qəsidəni söyləyək əhsən.

Ş a h i

(qəsidəni açıb oxumağa başlayır)

Ey həzrəti Vali,
Ey şöhrəti ali!
Qüdrətdə Süleyman,
Sivətdə Nəriman.

Rüstəm sənə meydanda bərabər ola bilməz,
Səntək bir igid, ər ola bilməz!

Ey həzrəti Vali,
Ey şöhrəti ali!
Var səndə fəsaht.
Min nüktəli hikmət.

Boğrat belə hikmətdə sənə tay ola bilməz.
Zöhrə Səratən ay ola bilməz.

Ey həzrəti Vali,
Ey şöhrəti ali!
Var səndə səxavət,
İnsaf-ədalət.

Hatəm də səxavətdə yetişməz sənə əsla,
Mümkünmü dönüb çay ola dərya?!

148

P ə n a h i

Əhsən bu kəlamə, necə mənalı sözüün var.
Təbin eyləyib, Şahi, sənün möcüzə izhar.

Vali

Gözəl qəsidədir, çox bəyəndim mən,
Şairə hədiyyə verin xəznədən.

Xəzinədar on dinar qızıl, yüz dirhəm gümüş gətirib Şahinin başına səpir.
Şahi qızılları aegözlüklə yığışdırır. Bu zaman Füzuli daxil olur.
Valinin qarşısında dayanıb salam verir.

F ü z u l i

Salam!

Vali üzünü yan tutub salamı almır.

F ü z u l i

Salam rüşvət deyil almadın?

V a l i

Mənəm hökmüdarı bu gün Bağdadın,
Söylə əleyhimə nə cürətlə sən,
Fitnəkarlıq edib, söz düzəldirsən.

F ü z u l i

Hakimin olsa da gücü, qüdrəti,
Gərək unutmasın heç həqiqəti.
Mənim söylədiyim bir həqiqətdir.
Saray xalqı əzən qara qüvvətdir.
Bağdadı taladı şahlar, sultanlar,
Axıtdı düzlərdə sel kimi qanlar.

149

V a l i

Həqiqət, həqiqət bir quru səsdür,
Kim onu axtarsa səyi əbəsdür.
Həqiqət qüvvətə, gücə bağlıdır!

F ü z u l i

Qüvvət yüksək zəka, insan ağılıdır.

V a l i

Ağıl kimə verib dövləti, malı?

F ü z u l i

Ən böyük sərvətdir insan kamalı.

V a l i

Gəl günəş fikrimi sanma qaranlıq,
Əlimdə var sonsuz bir hökmranlıq.
Qarşımda diz çökür çox qəhrəmanlar,
Şairlər, alimlər, həkim insanlar.

F ü z u l i

Hökmdar rüşvətlə toplayır ordu,
Qanlı vuruşlarla dağıdır yurdu.
Dövrən bir inqilab göstərən zaman
Məhv olur bir anda qanlı hökmran.
Kinli qılıncında kəsər qalmayı,
Ordudan, ölkədən əsər qalmayı.
Mən sözlə tuturam bütün dünyanı,
Şərim könüllərin olub sultanı.

Ş a h i

Hakimlə danışır, gör nə hərzədir.

150

P ə n a h i

Hər sözü ürəyi deşən nizədir.

V a l i

Mərhəmət göstərib adil hökmran
Təqaüd alasan hər il övqafdan.
Bu ağır xislətin, qürurunla sən
Övqafdan təqaüd ala bilməzsən.
Gəl xəm xəyalından, fikrindən aşdın,
Gör nə dövrədəsən; o məğrur başın
Şahların önündə gərək əyilsin.

F ü z u l i

Mərhəmət sahibi xaqanlar bilsin,
Günəş əsirgəsə nurunu məndən,
Uçsa pərvaz etsə can quşu təndən,
Yenə əyilmərəm.

(Deyib saraydan çıxır)

Ə m i r

Cəsarətə bax!

Ş a h i

Onu ağır cəza yumşaldar ancaq.

V a l i

Vurdu yara üstən qəlbimə yara,
O gərək məhv olsun.

Ş a h i

Çəkdirin dara.

151

Əmir

Yaxşısı budur ki, onu gizlincə
Getsin bir pəhləvan öldürsün gecə;
Şübhəli görünsün ölüm xəbəri.

Vali

Bu yaxşı tədbirdir.

(Xidmətçiyə müraciətlə)

Çağır Əjdəri

Xidmətçi çıxır.

Pənahi

Bəzən üz döndərir bəxtindən adam.

Şahi

Onun bu halına ürəkdən şadam.

Əjdər içəri girir. Valiyə baş əyərək:

Əjdər

Əmriniz?

Vali

Füzuli məhv olsun görək!

Əjdər baş əyib çıxır.

Şahi

Bu gün öz arzuna çatdın, ey ürək!

Pərdə

152

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Aylı-ulduzlu bir axşam. Eyvanın qarşısında ağacın altında
Əsmərlə Zivər oturub söhbət edirlər.

Zivər

Sanmırdım bu qədər səni vəfasız,
Dost yaxın dostunu unutmaz, ay qız.

Əsmər

Zivər, əziz bacım, yaxşı bilirsən
Səni bir dəqiqə unutmam mən.
Mənim səndən başqa yoxdur yoldaşım,
Lakin son zamanlar qarışıb başım,
Evdəyəm, çıxmıram, inan heç yerə.

(Əlindəki kitabı göstərərək)

Bax, bu qəzəlləri gündə on kərə
Oxuyub doymuram, edirəm təkrar.
Hər misrada sanki odlu ürək var.
Hər sözdə duyulur dərin məhəbbət,
Cəzb edir qəlbimi incə şeriyət.

Zivər

Qəzəllər, görünür yazılıb sənə,
Odur ki, hər sözü yatır qəlbinə.

Əsmər

Nə bildin?

153

Zivər

Olmasa ilham mənbəyi,
Şairin dəniztək coşarmı təbi?

Əsmər

Mənə istehzamı edirsən?

Zivər

Əsla!
Füzuli eşqinə olub mübtəla.
O, incə şairdir, sən də şeirsən.

Əsmər

Zivər, bir düşün gör sən nə deyirsən?!

Zivər

Dediyim çox aydın bir həqiqətdir,
Şairə ruh verən saf məhəbbətdir.
Dünyada ən böyük bir sənətkarı
Yaşadan eşqdir, bir də vüqarı.
Oxu Füzulinin qəzəllərindən,
Şairin qəlbini duyum dərindən.

Əsmər dəftərini açıb Füzulinin “Yar qılmazsa mənə cövri-cəfadən
qeyri” sərlövhəli qəzəlini oxuyur.

Zivər

Ana dilimizdə ilk dəfədir mən,
Gördüm söz incisi, nə şadam bilsən.

Addım səsləri eşidilir, dönüb baxırlar. Uzaqdan Füzulinin
gəldiyini görəncə:

154

Əsmər

Odur bax, Füzuli gəlir.

Zivər

Mən gedim,
Gəzim bağınızı, bir az seyr edim.
Aşiq canan ilə görüşən zaman,
Mane olmayasan gərək kənardan.

Füzuli Əsmərə yaxınlaşır. Əsmər sevinc hissi ilə onu qarşılayır,
bağda qoyulmuş kürsüdə əyləşirlər.

Füzuli

Halımı pərişan edib xəyalın,
Bir gün soruşmursan nədir bu halın?
Bilmirsən hicrindən yanırım necə,
Günəş nə bilsin ki, şam yanır gecə.

Əsmər

Şairim, sanma ki, mən vəfasızam,
Əlimdən nə gəlir, aciz bir qızam.
Sənsiz olmasa da bir an qərarım,
Səni axtarmağa yox ixtiyarım.

Füzuli

Sən də olmasaydın sevimli Əsmər,
Həyat şərbətini sanardım zəhər.

Əsmər

Mənim də qəlbimi sarmış iztirab,
Lakin təsəllidir verdiyin kitab.
Şairim, səndə var nə böyük hünər.
Qəlbimi cəzb edir şirin qəzəllər.

155

Füzuli

Ən böyük şairdir ulu təbiət,
Sıgmaz heç kitaba ondakı qüdrət.

(Göydəki ulduzlara işarə edərək)

Yanan ulduzlar ki, görünür incə –
Ən gözəl, ən dilbər şeirdir, məncə.

Əsmər

Ulduzlar olsa da göylərin şeri.
Sənin qəzəllərin bəzəyir yeri.

Füzuli

Hər qəlbi gözəllik eyləyir şikar,
Gözəlliklə olur sevgi aşikar.
Gözəllik olmasa qəlb alovlanmaz,
Həqiqi sevgisiz sənət yaranmaz.
Mənə ilham verən, gözəlim, sənsən.

(Füzuli Əsmərin əllərini tutur)

Dur gözək, nədənsə qəlbim bu axşam,
Həycanla çırpınır, olmayır aram.

Füzuli

Mənim də ruhumu sarıb fırtına,
Lakin başqa səbəb görmürəm buna.
Ayrıldıqdan sonra görüş zamanı
Sevən könüllərin artar həycanı.

Füzuli və Əsmər yavaş-yavaş ağaclar arasında gözdən itirlər. Az sonra
Əjdərlə Xalid çəpərdən aşaraq bağa girirlər.

Əjdər

İgidə belə iş yaraşmaz məncə,
Oğrular hasardan atılar gecə.
Ev soyar, baş kəsər, məhv edər insan...
Düşmənlə üz-üzə durub pəhləvan
Meydanda vuruşar, qazanar zəfər.

Xalid

Yanıma, hər əmrə tabedir əsgər.
Verib bu fərmanı valinin özü,
Bizimçin qanundur onun hər sözü.

İbrahim hənirti duyub başını yuxarı qaldırır. Əjdərlə Xalidin
kölgəsini görəncə

İbrahim

Kimdir gecə vaxtı giribdir bağa!

Xalid ona yaxınlaşaraq

Xalid

Vergi toplamağa gəlibdir darğa.

İbrahim

Bu zaman nə vergi?

Xalid İbrahimə yaxınlaşır, danışmağa macal vermədən üzərinə atılır,
sarığını başından açıb ağzını bağlayır. Bu zaman Füzuli ilə Əsmər
görünürlər. Xalid Əjdərə müraciətlə:

Xalid

Gizlən, gələn var!
Mahir ovçu deyil ov qaçıranlar.

Hər ikisi ağacların arasında gizlənir. Füzuli ilə Əsmər yaxınlaşırlar.

Füzuli

Xumar gözlərinə qurban olduğum.
Şəkər gülüşünə heyran olduğum
Gəl, bulaq başında duraq bir anlıq,
Düşdü xatirimə ilk mehribanlıq.

Əsmər

Mənim də ilk görüş çıxmaz yadımdan,
Fələk ayırməsın bizi heç zaman.

Füzuli

Mümkünmü ayırmaq canı bədəndən?
Səni heç bir qüvvət ayırmaz məndən.

Əsmər

Gecədən çox keçib, ay çıxır artıq,
Çəkib qılıncını gəlir ayrılıq.

Füzuli

Görsə camalının yaraşığını,
Gizlədər buludda ay işığını.
Günəş olan yerdə ay ola bilməz,
Ulduzlar gözünə tay ola bilməz.

Əsmər

Oxu son yazdığın qəzəli bir də,
Könül-təsəllini tapsın şəirdə.
Bu hicran gecəsi, ayrılıq dəmi
Unudum bir anlıq bütün aləmi.

Füzuli "Məni candan usandırdı..." sərlövhəli qəzəli oxuyur.
Əsmərdən ayrılmmaq istərkən Xalid qılıncını çəkib Əjdərə deyir:

Xalid

Fürsəti qaçırma, Əjdər, zamandır.

Əjdər

Onlara toxunma dayan, amandır!
Hansı namərd qıyar belə şairə.

Xalid

Nə oldu dəyişdin sən birdən-birə?

Əjdər

Onun hər sözündə duyduğum məhəbbət.

Xalid

Bu sirr qorxaqlıqdır, ya da xəyanət...
Qurtarmaz o mənim pəncəmdən!

Xalid qılıncını çəkib Füzuliyə hücum edir. Əjdər kəskin bir səslə:

Əjdər

Dayan!
Duyğusuz canavar!

Əsmər

Məhv olduq, aman!

Füzuli

Qorxma, yenilməzdir eşqin qüdrəti,
Məhəbbət yaşadır əbədiyyəti.

Əjdər Xalidin qabağını kəsir. Xalid Əjdərə hücum edir, vuruşurlar.
Bərk qılınc zərbəsi Xalidi yerə sərir. Səsə Həbibə gəlir.

Həbib i

Kimdir fitnə salan bu gecə vaxtı,
Sandım ki, başımda ildırım çaxdı.
Axınla bağımə tökülən kimdir,
Yerdə qan görürəm, bu ölən kimdir?

Füz ul i

Mən bir ölkədəyəm qandır torpağı,
Yer düşmən, göy düşmən, hər tərəf yağı.
Bəşər bir-birinin olmuş cəlladı,
Doymur qan içməkdən insan övladı.

Əjdər

(Xalidin ölüsünə işarə edərək)

Bəşər demək olmaz hər vəhşi qurda,
Sizə yalvarıram, durmayın burda.
Qan içən valimiz vermişdir fərman,
Saraydan gəlmişdir bir sürü ilan
Sizi məhv etməyə.

Əsmər

Aman, nə dəhşət!

Füz ul i

Alışsan odlara yansın səltənət,
Nifrət, bu qaranlıq dövrəyə nifrət!

Əjdər

Dostlar tez çıxartsın aradan səni.

160

Həbib i

Oğlum xoşbəxt etsin yaradan səni,
Yaxşılığın itməz.

Əjdər

Məncə, bu sözlər
Artıqdır, bacımın dostudur Əsmər.

Əsmər

Bacın kimdir sənin, pəhləvan?

Əjdər

Zivər!

Əsmər

Aha!

Əjdər

Aparım mən Valiyə xəbər.
Füz ul i çıxıbdır Bağdaddan səhər.

(Gedir)

Həbib i

Vali qudurmuşdur, oğlum, dayanma!
Səhərə az qalır, daha yubanma.
Mən, külək yerişli yorğa səməndə,
Özünü sübhəcən yetir bir kəndə.
Mən gedim, əmr edirəm, at yəhərlənsin.

(Çıxır)

161

Əsmər

Valinin başına sarayı ensin!
Ayırdı cövr ilə yarı-yarımdan,

Füzuli

Doymadım o xumar baxışlarından.
Min xəzan yetişib çiçəklər solsa,
Fəsilər dəyişib min bahar olsa,
Min lələ bitirsə əgər məzarım,
Səndən əl üzümə, ey gülüzarım.

Əsmər

Gözlərim yollarda, qulağım səsdə,
Səni gözləyirəm mən son nəfəsdə.

(Qucaqlaşib ayrılırlar)

Pərdə

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Əhalisi azərbaycanlılardan ibarət bir kənd. Kəndli qadınlar, uşaqlar
Novruz bayramı münasibətilə geyinib bəzənmiş, şənlik edir.
Kəndlilər Novruz nəğməsi oxuyurlar.

Şən keçirək Novruzu,
Bu il bol olsun ruzu.
Suvarağ tərimizlə
Hər tarlanı, hər düzü.
Bağımız barlı olsun,
Xalqımız varlı olsun.
Dağların başı kimi
Ellər vüqarlı olsun.

Rəqs yenə davam edir, bir neçə oğlan və qız "Tərəkəmə" havasında
oynayır. Əjdər və Zivər yol paltarlarında daxil olurlar.

Əjdər

Eşq olsun!

Nuru baba

Eşq olsun, buyurun siz də,
Əylənin bu sadə məclisimizdə.

Zivər

Nə xoşdur bu kəndin sazi, söhbəti,
Qəlb açır.

Nuru baba

Paylansın bədmüşk şərbəti.

Bir qız əlində şərbət kuzəsi, başqa bir qız isə naxışlı piyalələr gətirir.
Şərbət süzüb paylayırlar.

Əjdər

Necə ətirlidir!

Zivər

Pəh-pəh, nə gözəl!

Nuru baba

Çalın, Füzulidən oxunsun qəzəl.

Zivər

Onun sözlərini eşidəndə mən,
Könlüm bülbül kimi uçur qəfəsdən.

Çiçəklər açılır ömür bağımnda,
Durur xatirələr göz qabağımnda.

“Rast” çalınır, məclisdəkilərdən biri Füzulinin
“Can vermə qəmi-eşqə ki, eşq afəti-candır” qəzəlini oxuyur.

Əjdər

Doğrudan xalqımız çox bəxtiyardır,
Böyük Füzuli tək şairi vardır.

Nuru baba

Füzuli görünür uca dağ kimi,
Axır hər sözü bir saf bulaq kimi.

Cavan kəndli

Görən şairimiz qalıbdır harda?

Zivər

Gəzir yardan ayrı qürbət diyarda.

Əjdər

Kütbeyin hakimlər, azğın valilər
Sevimli şairi saldı dərbədə.

Zivər

Hələ xatirimə düşəndə Əsmər,
Sanıram başıma tökülür göylər.
Azəri elinin gözəl maralı
Zülmə yarından düşdü aralı.
Halı dərd əlindən olub pərişan,
Aşiqə ölümdən ağırdır hicran.

164

Nuru baba

Ey fələk, yaxşıya olmur rəğbətini,
Pozub dağıtmaqdır sənin adətini!

Əjdər

Fələk nadanlara gülümsər yalnız,
Arif insanlara olur vəfasız.
Şahilər gün sürür işrət içində,
Füzulilər qalır zillət içində.

Nuru baba

Yerini bilsəydim Füzulinin mən
Qorxub çəkinməzdim zalım hakimdən,
Görüşüb bağrıma basıb öpərdim,
Qalmazdı sinəmdə, həsrətim, dərdim.

Əjdər

Biz də axtarmağa çıxmışıq onu,
Bu uzun səfərin bilmirik sonu
Nə olar.

Nuru baba

Uğurlu olar, ay bala!
Elçin çalışanlar çəkməz dərd, bəla.
Füzuli bu xalqın əziz oğludur,
Ellərin eşqilə qəlbi doludur.

Bu zaman Füzuli gəlir.

Zivər

Füzuli!

Nuru baba Füzulini qarşılıyaq bağrına basır.

165

Nuru baba

Oraq tək belim büküldü,
Axırda taleyim üzümə güldü.
Qalmaq qəlbimdə dərdim, nisgilim,
İndi var mənim də öz şerim, dilim.
Onu sən yaratdın.

Füzuli

Dilsiz bir millət
Lal kimi həyatda çəkər əziyyət.
Olmasa bir xalqın şeri, sənəti,
Olmaz gözəl dili, mədəniyyəti.

Bu zaman bir kəndli tələsik gəlir.

Kəndli

Duman kimi toz yüksəlir,
Nökərlərlə Əmir gəlir.
Qabaqda da Şeyx əfəndi,
Talayıblar neçə kəndi.
Qəzəbləri coşub-daşır,
Canavarlar yaxınlaşır.

Əmirin gəldiyini eşidib Əjdər çalması ilə üzünün bir tərəfini örtür,
Füzulinin əlindən tutub onu böyük bir ağacın arxasına çəkir.
Əmir camaatın topladığı yərə gəlib qəzəblə deyir:

Əmir

Nədir bu yığıncaq, böyük izdiham?
Şiələrimi edir Novruz bayram?
Bu kənd olub üsyançılar yuvası...

Şeyx Əfəndi

Zəhərlidir başdan-başa havası.

Nuru baba

Allahı sevirsen, ey Şeyx əfəndi,
Bəhanə axtarıb talama kəndi.

Şeyx əfəndi

Sizi azdırmışdır şiə məzhəbi,
Bax, bu bayramın da odur səbəbi.

Nuru baba

Novruzdur ellərin bahar bayramı,
Sevinclə bəzənib geyinir hamı
Bu günü xoş keçsin.

Şeyx Əfəndi

Yalandır, yalan.
Kafirsiz, yurdunuz olmalı talan,
“Çaldıran dava”sı çıxmayıb yaddan,
Məzhəbçin qopmuşdur ordakı tufan.

Füzuli ağacın arxasından Şeyxin qarşısına çıxaraq.

Füzuli

Gülüncdür dediyin sözlər, Şeyx baba,
İndi yaxşı bilir hər el, hər oba
O dava deyilmiş məzhəb davası,
Sizlərə toy oldu ellərin yası.
Dünyanı bölməkçin iki hökmran,
Vuruşdu məhv oldu minlərlə insan.
Qoymadı zalımlar daş üstə daşı,
Qırdı Çaldıranda qardaş qardaşı.

Nuru baba

Məzhəb, məzhəb deyə bizi soydunuz,
Xalqı ac-yalavac, çılpaq qoydunuz.

Şeyx əfəndi

Gör nələr danışır bu sadə kəndli.

Əmir

Zəhmətçin yaranıb dünyada kəndli.
Bunlar siyasətdən dən vurur ancaq,
Hökumət işini sanır oyuncaq.

Şeyx əfəndi

Heç başın çıxırmı şəriət nədir?
Din, məzhəb nə demək, təriqət nədir?

Nuru baba

Mən yaxşı seçirəm qurunu yaşdan,
Sizin ürəyiniz yaranıb daşdan.
Sizdə nə insaf var, nə də mərhəmət,
Göylər, harda qaldı haqq və ədalət!

Şeyx Əfəndi

Lənət kor şeytana!

(Nökərlərə)

Tutun bunları

Nökərlər kəndlilərə hücum edir, qadınlar və uşaqlar arasında
çaxnaşma düşür. Əjdər ağacın arxasından çıxır.

Əjdər

Bir bu qadınlardan utanın barı,
Alçaqlar!

Əmir Əjdəri tanıyır.

Əmir

Məhkumsan ölümə, xain,
Yaxşı yerdə keçdin əlimə, xain!
Valinin əmrini pozub qaçmısan,
Gəlib burda sən qol-qanad açmısan.

Əjdər

Vali bir tülküdür, sən də quyruğu,
Qanundur sənənin onun buyruğu,
Məskənim olsa da əgər dağ-dərə,
Heç zaman uymaram mən alçaq əmrə.

Əmir

Şeyx əfəndi, özün şahid ol buna,
Xain günahını aldı boynuna.

Şeyx əfəndi

Valiyə ağ olub asidir, asi,
Ona layiq ancaq ölüm cəzası!

Zivər

Qan içən cəlladdır yaramaz vali.
Sən də sağ əlisən, məzhəb dəllalı!

Əmir

Bunları qılıncdan keçirin!

Nökərlər qılınclarını çəkib kəndlilərə hücum edirlər.

Kəndli qadın

Aman!

Əjdər qılıncını çəkib nöqərlərə hücum edir.

Əjdər

Çəkil, həddini bil azğın, qudurğan!

Əjdər Əmir ilə vuruşur, kəndlilər də nöqərlərlə vuruşur. Nuru baba iki-üç kəndli ilə Füzulini araya alırlar ki, nöqərlər ona yaxın düşməsin. Əmirin nöqərləri hər tərəfdən Əjdəri araya alırlar.

Füzuli

Yarəb, özün saxla bu el oğlunu,
Hər yandan düşmənlər kəsib yolunu.

Qızğın vuruşma gedir, kəndlilər üstün gəlir. Əjdər Əmiri öldürür. Şeyx əfəndi işi belə görüb nöqərlərlə qaçır. Üç-dörd yerdən yaralanmış Əjdər bir daşın üstündə əyləşir. Füzuli, Nuru baba və kəndlilər onu araya alırlar.

Nuru baba

Sarıyın yaranı...

Qızlar Əjdərin yarasını sarıyırlar.

Zivər

Əziz qardaşım!
Gözüm dumanlanır, hərlənir başım.

Əjdər

Bacıcan, sıxılma, yaram yüngüldür.

170

Füzuli

Hər yara köksündə bir qızılgüldür.

Əjdər

Azadlıq eşqilə çırpınır könlüm,
Xoşdur el yolunda izzət, ölüm!

Pərdə

ALTINCI ŞƏKİL

Kərbəlada Füzulinin evi. Rəfdə qalın cildli kitablar qoyulmuş, bir çox risalələr düzülüb. Divarlardan Hind, Çin, İran rəssamlarının miniatür və rəsmləri asılmışdır. Aralıqda şam yanır. Füzuli kürsü üzərində oturub azərbaycanca divanını yazır. Hava yavaş-yavaş işıqlanmağa başlayır. Füzuli qızaran şəfəqləri seyrə dalıb pəncərə önündən çəkilir, şama yaxınlaşır, gümüş şamdandakı şamı söndürür, məhzun bir səslə:

Füzuli

Fələk rəhmsizdir, canan pərvəsiz,
Düşmənim qüvvətli, dövrən vəfasız.
Şövqümün günəşi odlu olsa da,
Bütün ümidlərim sovrulub bada.
Bəxtim az, eşqimin bəlası çoxdur,
Sevda yollarının cəfası çoxdur.
Neyləyim, yox mənə bu yolda rəhbər,
Vüsal şərbətimə qatılıb zəhər.
Halım gecə-gündüz pərişan, dalğın,
Alıb qərarımı fəqanı xalqın.

İbrahim daxil olur

İbrahim

Oğlum, yetər artıq, burax qüssəni,
Yuxusuz gecələr üzübdür səni.

171

Qəm, kədər olubdur yalnız həmdəmin,
Sonsuz iztirabla keçir hər dəmin.

Füzuli

Mümkünmü üzülüb dərd çəkməyim mən?
Bir gələn-gedən yox Bağdad elindən.
Bəlkə də unutmuş məni sevgilim,
Nələr söyləyirəm, qurusun dilim.
Vəfasız çıxarmı mənə Əsmərim,
Mələhət sultanı nazlı dilbərim?!

İbrahim

(qəhvə töküüb gətirir)

Qəhvə iç, bağa çıx, seyr et gülzarı,
Bax gülə, xatırla vəfalı yarı.

(Füzulinin Azərbaycan dilindəki divanını götürüb varaqlayaraq)

Yaranır əzminlə divanı eşqin,
Gün gələr ki, bitər hicranı eşqin.

Qasid içeri girib, Füzuliyə bir məktub təqdim edir.

Qasid

Bağdaddan məktub var!

Füzuli

Ah, nə şad xəbər!

Füzuli məktubu alır, qasid çıxır.

İbrahim

Aç, oxu!

172

Füzuli

(Məktubu oxuyan kimi)

Məhv etdi məni bu sözlər.
Döndü gözlərimdə zülmətə dünya,
Nədən gözəllərdə olmayır vəfa?
Məni tərkləmiş sevdiiyim canan,
Artıq usanmışam şirin canımdan.

İbrahim

Oğlum, bu sözlərin əsası yoxdur,
Demə gözəllərin vəfası yoxdur.
Eşqə sadıq olar əsil gözəllər,
Heç sənə vəfasız çıxarmı Əsmər?
Onu körpəlikdən tanıyıram mən,
Xəbərsiz deyiləm nəcabətindən.
Əsmərdə gül qədər tapılmaz ləkə.

Füzuli

Onu da dəyişib bu dövrən bəlkə.
Hanı zəmanədə vəfalı bir yar,
Şöhrətçin gözəllər eşqi tapdayar.

(Məktubu göstərərək)

Məktubda yazılıb – sevdiiyin dilbər
Valiyə getmişdir. Ah, Əsmər, Əsmər...
Hanı mehribanlıq, dostluq, sədaqət?
Hanı qəlbindəki qızğın məhəbbət?

İbrahim

Ən ağıllı insan bəzən aldanır,
Uydurma bir sözü həqiqət sanır.
Mələk sifətinə girir şeytan, cin,

173

Bəzən ləkələnir məsum göyərçin.
Qəlbində coşmasın qısqanlıq seli,
Füzuli Məcnunsa, Əsmərdir Leyli.

Füzuli

O keçən aşıqlər xəyalə döndü,
Bir qığılcım kimi parladı, söndü.
Olur hər aşiqin beş gün dövranı,
Mənəm indi yalnız eşqin sultanı.

Bir qoca və bir cavan aşiq çiyinlərində xurcun,
əllərində saz içəri girirlər.

Qoca aşiq

Şair Füzulini göstərin bizə,
Bəlkə qüvvət gəlsin ürəyimizə.

Cavan aşiq

Günlərdir düşmüşük susuz çöllərə,
Uca dağ aşmışıq, keçmişik dərə.

Füzuli

Nədir məqsədiniz onu görməkdən?
Məcnunlar sultanı Füzuliyə mən!

Qoca aşiq

(Füzulini qucaqlayıb bağına basır)

Şairim, səni gördüm,
Artıq qalmadı dərdim.
Gözlərimə nur gəldi,
Qəlbimə qürur gəldi.

Cavan aşiq xurcunu açıb içərisindəki bağlamayı çıxarır,
Füzuliyə təqdim edir.

Cavan aşiq

Əjdər pay göndərib sizə.

Füzuli

Var olsun,
Dünyalar durduqca bəxtiyar olsun!
Necədir qəhrəman dostumun halı,
Görən əl çəkdimi Əjdərdən vali?!

Qoca aşiq

Sizdən ayrılandan bəri qaçaqdır,
Südü halal olsun, şirdən qoçaqdır.
Evlər yıxdı, qanlar axıtdı vali,
Necə gözəl kəndi dağıtdı vali.
Köçdü öz yurdundan bir çox kəndlilər,
Aldı heyfimizi zalımdan Əjdər.

Cavan aşiq

O yerdə qoymadı axan qanları,
Qırdı vuruşlarda qudurğanları.
İndi səhraları eyləyib məskən,
Ona qumlu çöllər olubdur vətən.
Bizim də qəlbimiz gəlib həycana
Köçürük yurdumuz Azərbaycana.

Füzuli

Azğın düşməninə məhv etsin Tanrı,
Salmasın Əjdəri ellərdən ayrı!

Qoca aşiq

Ruhu oxşayırsan hər qəzəlinlə,
Bizə yadigar yaz sən öz əlinlə.

Şirin sözlərini salaq tellərə,
Düşsün qəzəllərin bütün dillərə.

Füzuli qəzəllərindən bir neçəsini aşıklara təqdim edir.

Cavan aşiq

Təbin dalğalansın coşqun Nil kimi,
Sözün ətir saçsın qızılgül kimi.
İzin ver, şairim, ayrılacaq səndən...

Qoca aşiq

Məktub göndərərək sənə vətəndən.

Füzuli

Dostlar, uğurlu yol!

İbrahim

Sizə yaxşı yol!

Qoca aşiq

İlahi, sən özün şairə yar ol!
Başqa pənahımız yox səndən qeyri.

Gedirlər. Füzuli onları ötürüb qayıdır.

Füzuli

Kəndli göz yaşıyla suvarır yeri,
Məhsulu hakimlər alır əlindən.
Ellər qurtarmayır bəla selindən.
Ağırdır dərdləri qoca dünyanın,
Artıq adı qalıb zövqü-səfanın.

(Zivər içəri girir)

Səni xoş görmüşük, sevimli Zivər!

Zivər

Eşq olsun şairə, sənə xoş xəbər:
Artıq keçdi getdi hicran günləri,
Tale qovuşdurur sənə Əsməri.

Füzuli

Bu bir təsəllidir, ey sərvinazım,
Uşaq tək aldanmaq mənə nə lazım?

İbrahim

Təsəlli özü də başqa şəfadır.

Füzuli

Bəlkə aldanmaq da dərdə dəvadır.
Təsəlli ovutmaz inan, könlümü,
Sevda atəşində yanan könlümü.

Zivər

Sevimli şairə böyük hörmətim,
Doğma qardaş qədər saf məhəbbətim
Çəkib bu yerlərə gətirib məni.

Füzuli

Deyirlər aldatmaz sevən sevəni,
Lakin mənim sənə şikayətim var.
Əsməri yolundan çıxarıb əğyar.
O da Gövhər kimi Valiyə uymuş,
Ah, qəddar sevgilim, vəfan bu imiş?

Zivər

Adına böhtandır o pərizadın,
Varlığıyla sevən bir qız, bir qadın
Sədaqətli olar vəfadarına,
Uymaz yer üzünün bütün varına.

Bir də Vali çatdı öz cəzasına,
Düşdü o qan içən qan dəryasına.
Coşdu el qəzəbi, qopdu bir üsyan,
Ölüm şərbətini içdi hökmran.

Bu zaman carçının uzaqdan səsi gəlir. Səs getdikcə uzaqdan eşidilir.

Carçı

Bilsin böyük, kiçik bütün əhali,
Bağdad ölkəsində dəyişib vali.
Yayılsın hər yana bu yeni fərman,
Onun düşməninə verilir aman.

Bu sözlər yenə təkrar olunur.

Zivər

Bax, bu da sözümə canlı bir sübut,
Sevin, dərdi,-qəmi bu gündən unut.

İbrahim

Belədir əzəldən bu çərxi-dövrən,
Seçilməz baharı solğun bahardan.

Füzuli

Bəs Validən sonra Gövhər nə oldu,
Yoxsa qonçalıqda açmadan soldu?

Zivər

Sarayda yaşadı o az bir zaman,
Tale ulduzunu örtü sis, duman,
Vali öz kefini çəkib doyunca,
Qızı bədbəxt etdi ömrü boyunca.

178

İndi küçələrdə dolanır Gövhər,
Od tutub qəlbindən odlanır Gövhər.

Füzuli

Beş gün cilvələndi o pəri kimi,
Demək indi gəzir sərsəri kimi.
Kim şöhrət düşkünü olsa dünyada,
Həyatda hər zaman satılar yada.

Zivər

Qız var Əsmər kimi – iffət heykəli,
Qız var Gövhər kimi – şöhrətçin dəli.

Füzuli

Nazlı sevgilimin adı gələndə,
Qalmayır nə tavan, nə taqət məndə.
Hər anı il qədər keçir hicranın,
Gedək, vüsalına çatım cananın.

Pərdə

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Bağdadda Şahinin evi. Aralıqda bir kürsü qoyulub, üzərində
bir kuzə şərab və bir neçə qədəh. Şahi tutqun və qəzəbli görünür.

Pənahi

Mürşüdüm, bu dünya fanidir, fani,
Buraxma əlindən zövqü-səfanı.
Badə iç, düşünmə ki, cahan nədir,
Dövrən gərdirsinin işi fitnədir.
Dağ kimi kişiydi – nə oldu vali?
Sənə ibrət olsun onun əhvali.

179

Şahi

Könül atəşini söndürməz şərab,
Mən badə içdikcə oluram xarab.
Pənahi, dərdim çox ağırdır, ağır,
Fələkdən başıma od-alov yağır.
Vali öldürüldü – getdi pənahım,
Başımın sərvəri, qüdrətli şahım!
Ömür budağımdan düşdü min xəzəl,
Qəlbimə uymayıb sevdiyim gözəl.
Füzuli yenə də dönür Bağdada,
Neyləyim, çatmadı hiylə imdada.
Yazdığım məktub da etmədi təsir,
İti xəncər kimi məni dərd kəsir.

Pənahi

Özünü itirmə çətin ayaqda,
Tədbir qüdrətilə yıxılar dağ da.
Füzuli aradan çıxsa əgər sən,
Yenə məqsədinə çata bilərsən.

Şahi

Yox onu yıxmağa hünərim mənim,
Hanı vuran əlim, xəncərim mənim?

Pənahi

Bu işçin sanma ki, xəncər gərəkdir,
Bir Gövhər, bir də ki, zəhər gərəkdir.

Şahi

Aha, bu tədbirin xoşuma gəldi,
Bax indi şərab ver, kefim kökəldi.

Pənahi qədəhləri doldurur, içirlər.

Pənahi

Həyatın şərbəti bu acı meydır,
Dünyada hər dərdin əlacı meydır.

Şahi

Görəsən uyarmı sözümə Gövhər?

Pənahi

Dəli bir qadını aldatmaq qədər
Asan şey olarmı? Dil töksən ona
Götürər bu çətin işi boynuna;
İnan ki, yolunda keçər canından.

Şahi

O hər gün evimin ötür yanından.
Vaxt olur görünür bir xəyal kimi,
Dinib danışmayıb, gəzir lal kimi.
Vaxt olur titrəyir göylər səsindən,
Batır qulaqların qəhqəhə səsindən.
Açır cəhənnəm tək ağızını hərdən,
Od-alov yağdırır durduğu yerdən.
Bəzən də qoparıb yanıqlı nalə,
Donub mat qalırsan ondakı halə.

Pənahi

Sənə də bu gərəkdir: dəliyə yel ver,
Yıxıb dağıtmaqçın əlinə bel ver.

Şahi

Doldur, bir qədəh də içək.

Uzaqdan Gövhərin səsi gəlir.

Ş a h i

Gəlir, bax,
Gəlir şimşək kimi o gurlayaraq.

Gövhərin səsi

Mənə bir söyləyin yarım hardadır?
Gözüm gecə-gündüz bu yollardadır.
Göyemi yüksəldi, yerəmi endi?
Yoxsa bir rüyaya, xəyala döndü?
Mənə bir söyləyin nə oldu vali?
Nədən güclü gəldi dərdi-zavalı?
Hamı mənim baxtım, gücüm, qüdrətim?
Ayaqlar altına düşdü şöhrətim...

Bu sözlərdən sonra sürəkli qəhqəhələr eşidilir.

P ə n a h i

Bu saat Gövhəri çağırım gəlsin,
Danışaq, tədbirlə hər iş düzəlsin.

P ə n a h i çıxır. Ş a h i bir qədər də mey süzüb içir.

Ş a h i

Tale gülsə yolum laləzar olar,
Üz döndərsə boran olar, qar olar!

Pərişan saçlı, solğun çöhrəli Gövhər Pənahi ilə içəri girir.

Gövhər

Gözüm gecə-gündüz bu yollardadır,
Söyləyin bir görüm insaf hardadır?

182

Ş a h i

Əyləş, insaf gələr, əyləş darıxma,
Bir qədəh şərab iç qəlbini sıxma.

Gövhər sürəkli qəhqəhələrlə gülür, onun səsinə küçədən Əbunəvvas eşidib içəri girir. Ş a h i onu gören kimi kefi pozulur.

Ş a h i

Bu əzrayıl hardan gəldi yetişdi?

Ə b u n ə v v a s

Bu saat zənbillə havadan düşdü.
Gücsüzdür əzrayıl mey olan yerdə,
Şərab həm sağaldır, həm salır dərdə.
Gah bizi ağladır, gah da güldürür,
Ölünü dirildir, sağı öldürür.

Ş a h i qədəhi doldurub ona verir.

Ş a h i

İndi ki, elədir, al, bir qədəh iç!

Ə b u n ə v v a s

(qədəhi alır, mənalı baxışlarla süziür)

İçim, ya içməyim, könül dönmür heç.

Ş a h i

*(qədəhi son damlasına qədər içib yerə qoyur.
Piyaləni doldurub Gövhərə uzadaraq)*

Gövhər, al şərabdır ləli-bədəxşan,
İç, qəlbində qəmdən qalmasın nişan.

183

Gövhər

(qədəhi alaraq)

Gözüm gecə-gündüz bu yollardadır,
Mənə bir söyləyin, insaf hardadır?

Əbunəvvas

İnsaf nə göydədir, nə də yerdədir,
Bir məndə, bir sizdə, bir Gövhərdədir.

Şahi

Tikanlı sözləri burax bir yana.

Əbunəvvas

Baş üstə!

Şahi

Pənahi, şərab süz ona.

Pənahi bir qədar mey doldurub Əbunəvvasa, birini də Gövhərə verir. Gövhər şərabı içir, Şahinin Valiyə yazdığı qəsidəsini oxuyur.

Gövhər

Ey həzrəti Vali,
Ey şöhrəti ali!
Qüdrətdə Süleyman,
Sivətdə Nəriman.
Rüstəm sənə meydanda bərabər ola bilməz.
Sən tək bir igid ər ola bilməz!

Əbunəvvas

Sağ ol, Şahi, böyük istedadın var,
Şairlər içində yüksək adın var.
Sözün dəlilərin olub əzbəri.

Şahi acıqlı baxışlarla Əbunəvvası süzür.

Çaşdım ey, dillərin olub əzbəri.

Pənahi

Xırdavat dükkanı olub çənəsi,
Əsla əskik olmur bizi, iynəsi.

Əbunəvvas

Hələ dəmirçiyəm, düzəldib nizə
Sonra qüdrətimi göstərrəm sizə.

Şahi

Sənə üç piyalə, al şərab verdik,
Bütün qüvvətini, gücünü gördük.

Pənahi şərab süzüb Gövhərə verir.

Gövhər

Sən də ümidim tək məhv ol, piyalə.

(Piyaləni yerə vurur, piyalə sınır.)

Bax belə, qəlbindən yüksələn nalə.

Şahi

Bütün dərindən-bəlan bununla getdi,
Artıq ümitsizlik səni tərək etdi.
Güllər bax, bu gündən xoş həyat sənə
Verər yenə dostlar qol-qanad sənə.
Birləşib hünərlə yıxsaq düşməni,
Yenə də bəxtiyar görürük səni.

Gövhər

Düşmən kimdir onu göstərin bu an,
Didib dırnağımla salım ayaqdan.

Şahi

Hər işi tədbirlə görmək yaxşıdır.

Pənahi

Hiylə qumarbazın böyük naxşıdır.

Gövhər

Mənə gərək deyil bu bilməcələr,
Gəlir görüşümə cinlər gecələr.
Bir sözümlə ruhlar yıxır dünyanı,
Tökər bircə anda min insan qanı.
Göstərin bir görün hardadır yağı,
Əmr edim sovrulsun göyə torpağı.

Şahi

Sənə dost göstərir özünü düşmən,
Bilmədən qurduğu tora düşürsən.
Bu qədər əzabın, əziyyətlərin,
Qəlbini sarsıdan fəlakətlərin
Səbəbi bilirsən kimdir?

Gövhər

Xeyr!

Şahi

Bax,
Onu yaxşı bilir bu dostun, ancaq
Çəkinir deməkdən sənə nədənsə.

186

Gövhər

Aç söylə, o yerin dibinə ensə,
Göylərə yüksəlsə taparam onu,
Mən bir cəllad olub vurram boynunu!

Pənahi

Deməyə adamın heç gəlmir dili,
O düşmən Əsmərdir, bir də Füzuli.

Gövhər

Bu saat əmr edim cinlər Əsməri
Tapıb içirsinlər ölüm zəhəri.

Gövhər ayağa qalxır. Şahi onun yolunu kəsir.

Şahi

Dayan, tələsməyin yoxdur mənası,
Şübhəsiz, xainin çatar cəzası.

Gövhər

Ah, şübhələr, şübhələr,
Ox kimi ürək dələr.
Əsmər deyil düşmənim,
Dostum olmuşdur mənim!

Şahi

Ən yaxın dostları həsəd, rəqabət
Düşməne çevirir bir gün, nəhayət.
Aşiq olmasaydı vali Əsmərə,
Düşməzdin sən belə ağır günlərə.

187

Gövhər

Doğrudur, söyləyin bəs nədir əlac?
Qəm-qüssə eylədi ömrümü tarac.
Dünyada almadım bir doyunca kam.

Şahi

Əlac intiqamdır, ancaq intiqam!

(Göy kaşdan düzəlmiş bir kuzəni gətirib Gövhərə göstərir)

Saxla qəlbindəki gizli niyyəti,
Doldur bu kuzəyə ölüm şərbəti.

Cibindən zəhər çıxarıb ona verir.

Qat bunu şəraba, ver “dostlar” içsin.
Bircə an keçmədən dünyadan köçsün.

Pənahi

Afərin, mürşüdüm, sənə afərin,
Mahir ustadısan belə işlərin.

Gövhər

Könül, çatmadınsa əgər murada,
Qoymaram rəqibin gülsün dünyada.

(Gövhər qalxır, kuzəni götürür yola düzəlmək istəyir.)

Şahi

Uç bir qartal kimi, sən qanadlı ol,
Lakin bacardıqca ehtiyatlı ol,

(Əbunəvasa işarə edərək)

Pənahi, bununçun tədbirin nədir?

Pənahi

O başdan-ayağa şər və fitnədir.
Atarıq küçədə qalar bir gecə,
Yoldan ötənlərə olar əyləncə.
Onu sərxoş görüb hər yetən vurur,
İtlər ətrafında ziyafət qurar.
Gülər, məsxərəyə qoyar uşaqlar,
Xəlvətcə cibini soyar qoçaqlar.
Soyuqdan küçədə olar bir təhər.

Şahi

Birbaş o dünyaya yollanar səhər.

Əbunəvası bir palaza bürüyüb, hərəsi bir tərəfindən tutur,
küçəyə aparırlar.

Pərdə

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Bağdadda Həbibinin bağı. Dalgın çöhrəli Əsmər, çiçəklər arasında
gəzir, arabir də oğrun-oğrun yola baxır. Füzulini ilk dəfə gördüyü yerdə
dayanıb durur.

Əsmər

Gülmür bu baharda üzümə güllər,
Batır tikan kimi gözümə güllər.
Sənsiz gül dərməyə bağa girəndə
Keçmiş xatirələr canlanır məndə.
Durur göz önümdə keçən görüşlər,
Mehriban baxışlar, incə gülüşlər.
Bu hicran acısı, vüsal həsrəti
Salır xatirimə ilk məhəbbəti.
Gəl, gəl, ey sözləri odlu şairim!

Qəlbi məhəbbətlə dolu şairim!
Sənsiz şadlıq olmaz xanımamda,
Buludlar çaxnaşır asımanımda.

Həbib

(ona yaxınlaşır)

Yenə gözlərindən oxunur kədər,
Nədən pərişansan, ay qızım Əsmər!

Əsmər

Gecə Füzulini rüyada gördüm,
Qayıqda tufanlı deryada gördüm.
Qoparıb atmışdı tufan yelkəni,
Bir dəhşət, izzirab sarmışdı məni.
Hiçqırıq səsimə yuxudan qalxdım,
Ovub gözlərimi dörd yana baxdım.
Gördüm ki, ətrafa işıq saçır ay,
Küləklər Dəcləyə söyləyir lay-lay.

Həbib

Xeyirdir, a qızım, görduyün rəya,
Qumsallı səhradır tufanlı derya.
Geniş səhraları aşır Füzuli,
Sevincdən dəniz tək daşır Füzuli...

(Karvan zənglərinin səsi gəlir)

Zəng səsi, Bağdada gəlir karvan,
Könlümə damıb ki, bitəcək hicran.

Əsmər

Baldan şirin olur ümidin barı,
Bəlkə qismət oldu, gördüm dostları.

Füzuli, Zivər, İbrahim daxil olurlar. Hamı sevincə qucaqlaşır.

Füzuli

Hicran günlərindən çəkdiyim qəmlər,
Dövrəndən gördüyüm acı sitəmlər
O qədər çoxdur ki, ümmana sığmaz,
Lakin bu sevincim cahana sığmaz.

İbrahim

Keçdi getdi artıq kədərli dəmlər.
Ud çalib oxusun Əsmərlə Zivər.
Bu günü keçirək zövqü-səfadə.

Füzuli

Bu günün eşqinə qaldıraq badə.

Həbib

Qaldıraq, nəşəsiz ömür boş keçər.

Zivər

Məclis bağda olsa, daha xoş keçər.
Ancaq ud evdədir, qaçım mən bu an
Gətirim.

Füzuli

Get quzum, sürüsüz çoban,
Silahsız qəhrəman, ordusuz sultan,
Alətsiz çalğıcı göstərməz hünər!

Zivər Əsmərin qolundan tutub Füzulinin yanında öyləşdirir.

Zivər

Mən gəlincə burdan tərpnəmə, Əsmər!

Zivər gedir.

Həbib

Dostlar, mən də gedim tapım Əjdəri,
Onun bu məclisdə görünür yeri!

Həbib çıxır.

İbrahim

Bağban ayrılında güldən, çiçəkdən
Elə bil ayrılır canı ürəkdən.
Məni də bağımdan ayırıb yağı,
Çoxdan görməmişəm saldığım bağı.
Qızıl güllərimə dəyməyib əlim,
Gedim bir bağımı dolanım, gəlim.

İbrahim çıxır. Füzuli əlini Əsmərin boynuna salır.
Saçlarından öpmək istəyir, Əsmər mane olur.

Füzuli

Qoymur saçlarını öpüm nigarım,
Tük qədər yanında yox etibarım.
Ney kimi vəslini mən yad edərdim,
İnləyib hicrində fəryad edərdim.
Can verib vüsala çatmışam, nədən
Sevgilim, sən məndən üz döndərirsen?

Əsmər

Neyçin gizlədirəm, söyləyim açıq,
Səni sanmayırdım vəfasız aşiq.
Aldığım məktubda yazıblar ki, sən
Başqa bir gözələ könül vermişən.
Odur ki, ürəyim səndən inciyib,
Keçmişdə bir qoca filosof deyib:

192

Zövq al şairlərin xoş söhbətindən.
Uzaq ol eşqindən, məhəbbətindən,
Şairin sevgisi küləyə bənzər,
Hər an bir gülşəndə dolanıb gəzər.

Füzuli

Heç bir filosofun hikmət kitabı,
Aşiqin çəkdiyi bir iztirabı
Kiçik şair qədər göstərə bilməz!
Bir də hər gözələ könül verilməz...
Şair sevə bilməz gündə bir gözəl,
Lakin bir canana yazar yüz qəzəl.
Bir sözü deyəndə sübut gərəkdir,
Sübut olmayanda sükut gərəkdir.

Əsmər

(qoltuğundan bir məktub çıxarıb Füzuliyə göstərir)

Bax, bu da sübutum

Füzuli məktubu gözdən keçirir.

Füzuli

İndi bildin mən,
Bütün fitnələri törədir düşmən.

(Qoltuğundan məktubu çıxarıb Əsmərə verir)

Ah, bu məktuba da yetir bir nəzər,
Diqqətlə fikir ver, nədir bu sözlər?

Əsmər

(məktubu alıb baxır, heyratla)

Kimdir bu fitnəni törədən iblis?
Ah, bunu tezliklə öyrənəydik biz!

193

Füzuli

Gün gələr bilərik, sirr qalmaz pünhan,
Ah, bunu tezliklə öyrənəydik biz!

(*Əsməri qucaqlayıb dodaqlarından öpür.*)

Qönçə dodağının gizli əsrarı,
Sevgilim, ağzımda açılısın barı.

İbrahim

(*Gəlir*)

Nə qədər qönçə var açılıb bağda,
Bülbül şura gəlib ötür budaqda.

Füzuli

Qəlb açır bülbülün şən tərənəsi,
Lakin bir qadının odlu nəğməsi
İnsana görünür daha da dilbər.
Zərif dodaqlardan uçan nəğmələr
Əvvəl qəlbimizi yaxıb yandırır,
Sonra ruhumuzu qanadlandırır.

Həbibini ilə Əjdər gəlir. Eyni zamanda bir neçə xidmətçi qız
daxil olub süfrə düzəldirlər.

İbrahim

Yığışdı dostların hamı bir yerə,
Qoy indi ruhumuz uçsun göylərə.

Həbibini

Musiqi bəzəsin bu gün məclisi,
Duyaq qəlbimizdə bir sevinc hissi.

Zivər ud çalır. Əsmər Füzulinin qəzəllərini oxuyur. Qəzəl bitən kimi
pərişan saçlı, solğun çöhrəli Gövhər əlində kuzə daxil olur.

Gövhər

Bu gül mövsümündə, bahar çağında
Dostlarım kef çəkir gözəl bağında.
Bəs mənim bəxtiyar günlərim hanı?
Vali – o vəfasız sərvərim hanı?
Kimin xəncərinin şikarı oldu?
O hansı məzarın qubarı oldu?
Hamı xidmətində boyun əyərdi;
Kim onu məhv edib torpağa sərdi?!

Füzuli

İnsan ömrü əgər bir saray olsa,
Bir kərpici günəş, biri ay olsa,
Yenə də məhv olar, əbədi qalmaz.

Gövhər

Min loğman gəlsə də dərdim sağalmaz,
Söyləyin, bəxtiyar günlərim hanı?
Vali – o həmdəmin, sərvərim hanı?!

İbrahim

Düşün öz halını, istiqbalını,
Qəm yemə, badə iç, unut valini.

Gövhər

Unutmaqmi onu – unutmaq olmaz!
Yanan qəlbini meylə soyutmaq olmaz!
Könlüm şimşək olub çaxmaq istəyir,
Dünyanı yandırır yaxmaq istəyir.

Həbibini

Tutaq ki, dünyanı külə döndərdin,
Sənin sağalarmı bununla dərdin?

Əsmər

Əylən dostlarınla, yemə qüssə-qəm,
Gün gələr könlünə tapılar həmdəm.

Gövhər

Mən qibtə edirəm sənə...

Zivər

Boş yerə,
Səni şöhrət saldı belə günlərə.

Gövhər

Olmasa sərvətin, yüksək şöhrətin,
Cəmiyyət içində olmaz hörmətin.

Əjdər

Ey saralmış yarpaq, ey solmuş çiçək,
Xəzan yetişməmiş gəl otur, içək!

Gövhər çiyindəki kuzədən bütün qədəhlərə mey doldurur. Bu zaman Şahi ilə Pənahi yavaş-yavaş gəlib böyük ağacın arxasında gizlənərək məclisdəkilərə baxırlar.

Gövhər

Çiçək ətir saçar əgər solsa da,
İçək bu badəni zəhər olsa da.

Hamı qədəhləri qaldırır. Bu zaman Əbunəvvas gəlir, qədəhləri dolu görüb:

Əbunəvvas

Qızıl qan çanağı kaşı kuzə
Şahidin ərmağan gəlibdir sizə.

Bir insan ömrü var hər damlasında,
İçənin anası ağlar yasında.

Hamı qədəhləri yerə qoyur. Gövhər isə son damlasına qədər içir. İşi belə görüb Şahi və Pənahi ağacların arasından çıxıb qaçmaq istəyirlər. Əjdər cəld yerindən qalxıb onları yaxalayır, məclisə gətirir, qədəhləri onlara verir.

Əjdər

Alçaq cinayətlər izləyir sizi,
Vali cəhənnəmdə gözləyir sizi.
İçin bu badəni, qovuşun ona.

Pənahi

Ey vah!

Şahi

Eyhtiyac görülməz buna.
Onsuz da sərxoşam eşq şərbətindən,
Mən bu dilbər qızın məhəbbətindən.

Füzuli

Sus, ey cinayətin qanlı heykəli,
Sevgidən uzaqdır xəyanət əli.
Qəlb birdir, sevgi də bir olsun gərək,
Şöhrətçin, sərvətçin çırpınan ürək
Məhəbbət zövqündən olar bixəbər.

İbrahim

Hec sənə layiqmi gül kimi Əsmər?

Əsmər

(kaşu kuzəni Şahiyə göstərərək)

Ey zəhərli şahmar, iç gör nədir bu,
Mənə göndərdiyin hədiyyədir bu.
Könlümdə eşqinə var sonsuz nifrət,
Yerlər, göylər sənə yağdırır lənət.

(Füzulinin divanını götürüb ona göstərir)

Budur məhəbbətin, eşqin divanı!
Aşiqin vüsali, dərdi, hicranı,
Qəlbi, düşüncəsi bu kitabdadır!
Gündüzü, gecəsi bu kitabdadır!

Həbib

Məhəbbət deyildir oyun-oyuncaq.

Zivər

Sevməkçin Füzuli yaranıb ancaq!

Əbunəvvas

Bu kitab yayılar bütün ellərə,
Mənalı sözləri düşər dillərə.
Əsrlərlə yaşar qoca Füzuli,
Görünər dağlardan uca Füzuli.

Bakı-Buzovna, 1958